Nybro kommuns
kulturmiljöprogram

FLEROHOPP

Madesjö socken



Länsstyrelsen
Kalmar län

NYBRO
KOMMUN

KALMAR·LÄNS·MUSEUM

Kulturmiljöprogrammet omfattar 33 områden på olika platser i kommunen.

Länsstyrelsen i Kalmar län beviljade medel till arbetet och Kalmar läns museum anlitades för det praktiska genomförandet.

1. Skoga
2. Lindshult
3. Kråksmåla
4. Torshult, Torshultamåla
5. Uvafors
6. Alsterbro, Sandslätt
7. Rugstorp, Abbetorp
8. Bäckebo
9. Målerås
10. Gullaskruv bruksort
11. Barkeström
12. Hälleberga
13. Applaryd
14. Gullaskruv säteri
15. Orrefors
16. Flygsfors
17. Gadderås
18. Skedebäckshult
19. Flerohopp
20. Gunnabo
21. Duvetorp
22. Kristvallabrunn
23. Brånahult
24. Holmen, Göttorp
25. Nybro stad
26. Kopparfly
27. Örsjö
28. Ebbehult
29. Gårdsryd
30. S:t Sigfrid
31. Brändebo
32. Agebo
33. Alsjöholm

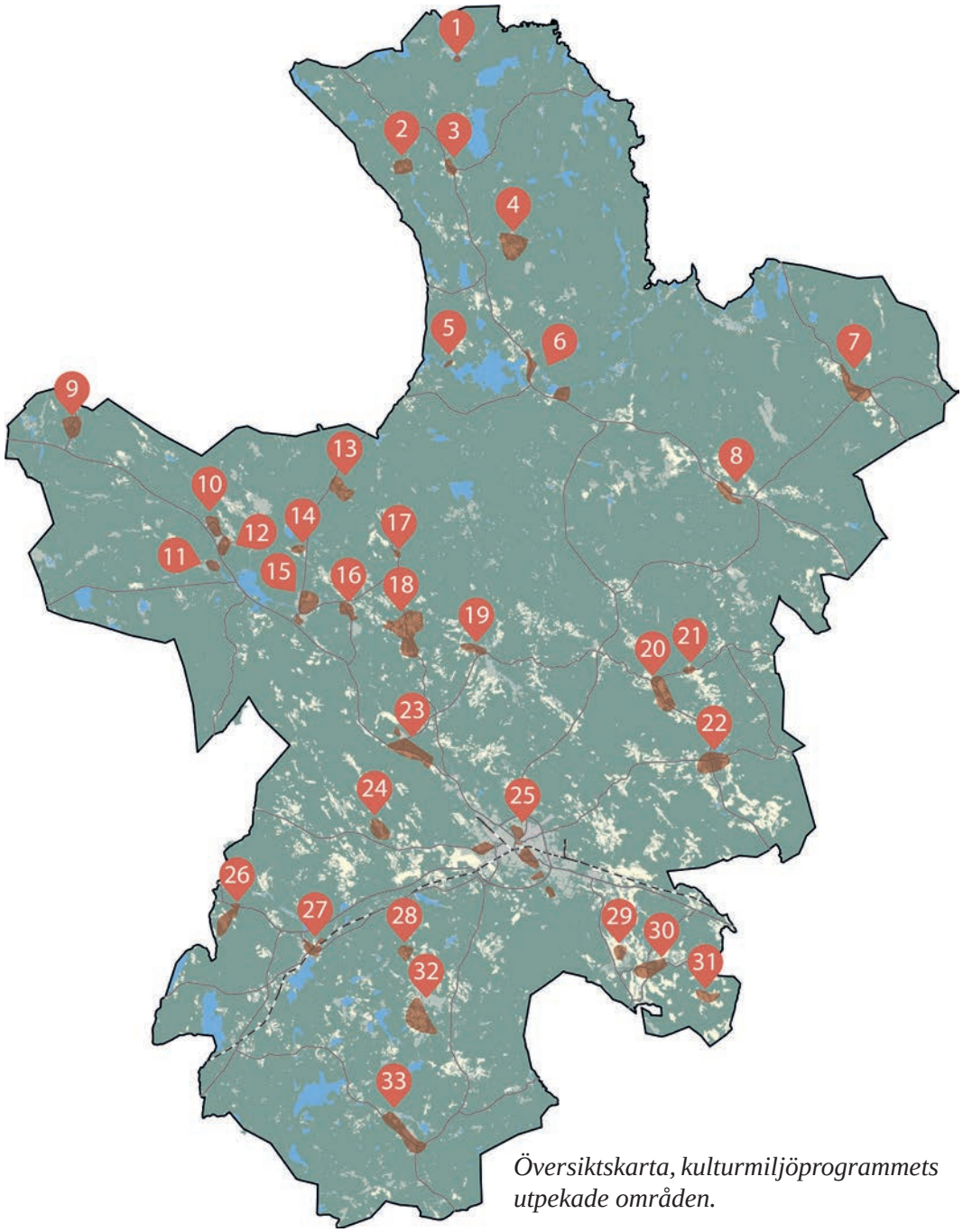

Översiktskarta, kulturmiljöprogrammets utpekade områden.

Läsanvisning

HUVUDOMRÅDE

Här lär du först känna kulturmiljön. Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

KÄRNOMRÅDE

Här får du en djupare beskrivning av områdets värden. Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

HISTORIK

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön. En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

I FRAMTIDEN

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön kan bevaras och utvecklas.

I texten finns siffror inom parentes (1), de hjälper dig att hitta rätt i kartorna för huvud- och kärnområdet.

Bilder är tagna av Kalmar läns museum om inget annat anges.
Text: Susann Johannisson, Kalmar läns museum
Arkeologi: Helena Victor, Kalmar läns museum
Layout: Nybro kommun
Reviderad: 2024-12-12

Kulturmiljöerna i Nybro kommun är levande miljöer under ständig förändring. Därför finns det risk att utskriven eller tryckt kopia av kulturmiljöprogrammet inte är den senast uppdaterade versionen. På nybro.se finns den senaste versionen digitalt.

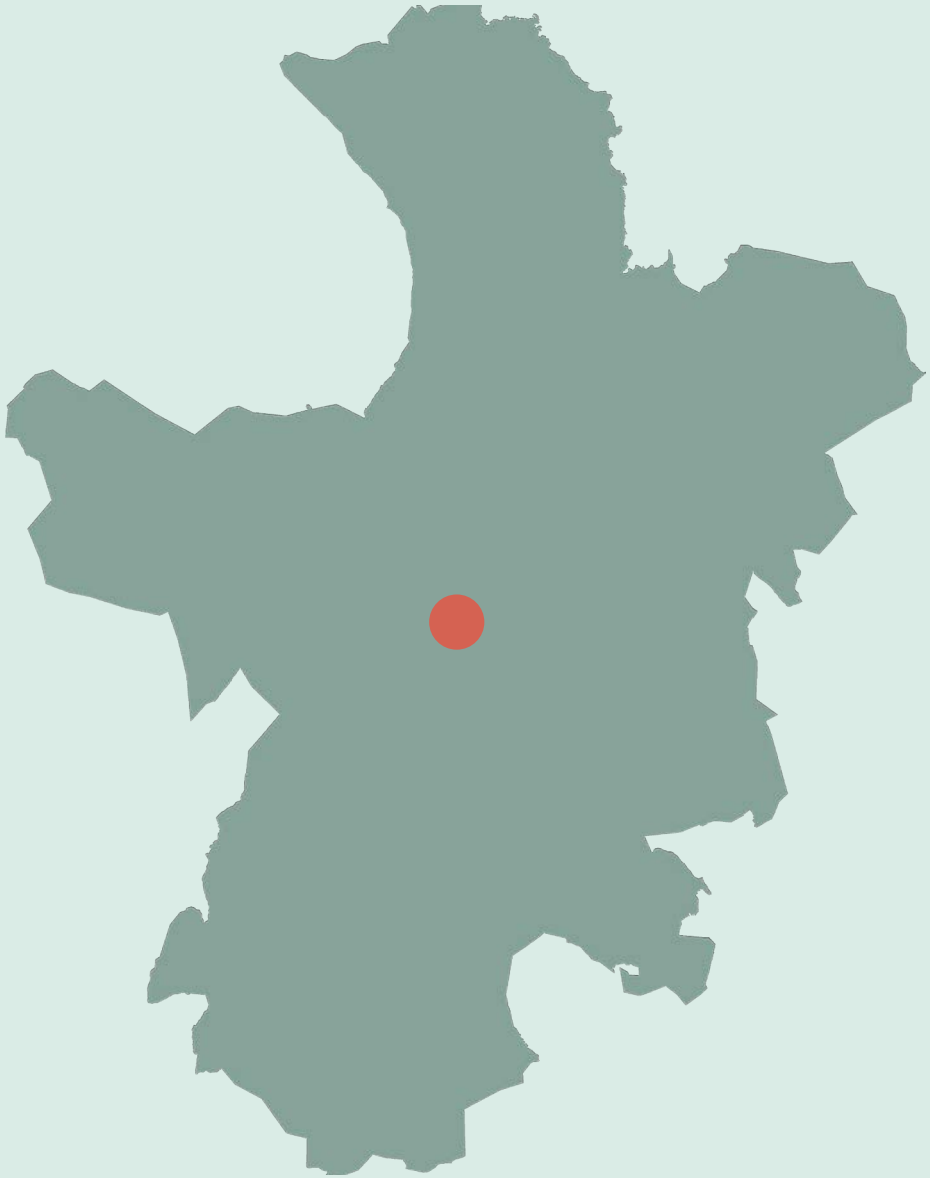

Flerohopp är en före detta järn- och glasbruksort vid Ljungbyån (5), med den tillhörande kvarnmiljön Kvarnekulla kvarn.

Flerohopp ligger i ett område som är utpekat av Riksantikvarieämbetet som särskilt värdefulla vatten (H:ny:116). Åsen är skyddad enligt 19§ NVL (Naturvårdslagen, skydd för landskapsbild). Delar av Ljungbyån är av riksintresse för naturvården. Området tangerar ett område utpekat i naturvårdsplanen; Ljungbyån (Klass I, 1 349 hektar), med värden inom natur, botanik, zoologi och geologi. Detta har dock inget formellt skydd. Området tangerar också ett Natura 2000-område vid Ljungbyån (länsstyrelsen). Vandringsleden Dackeleden passerar området. Vägen mellan Flerohopp och Kristvalla är utpekad som kulturhistoriskt värdefull väg.



Huvudområde

Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.



- 1 Kvarnekulla kvarn
- 2 gamla kvarnläget, Rås kvarn
- 3 Utterbäcken
- 4 låsavägen
- 5 Ljungbyån
- 10 plats för tidigare sågverk
- 23 stenmur/körramp
- Huvudområde
- Kärnområde
- Vandringsled
- Värdefulla vägar och vägmiljöer
- Riksintresse naturvård
- Fornminne

Beskrivning av huvudområdet

Ursprunget till Flerohopps bruksort är de tre kvarnlägena: Kvarnekulla (1), Rås (2) och Utterbäcken (3). I Kvarnekulla finns kvarnmiljön kvar. Rås blev en järnbruks- och senare glasbruksort. Där har stora delar av den byggda miljön försvunnit. Utterbäcken började nyttjas som kraftstation i början av 1900-talet, för att ge kraft till glasbruket, därefter en träindustri. Träindustrins miljö finns kvar. De tre kvarnarnas historia är sammanvävd.

Flerohopp är exempel på en småländsk tidigare järnbruksmiljö, som tillsammans med Orrefors järnbruk kan räknas till kommunens första ”industrier”. Namnet konstruerades på 1700-talets början då de tre männen Fleetwood, Rothlib och Hoppenstedt startade järnbruk här, och gav orten namn efter initialbokstäverna i sina namn.

Flerohopp är exempel på en av cirka 30 mer eller mindre bevarade glasbruksmiljöer i Glasriket. Även om glashytta, sliperi, disponentvilla och andra verksbyggnader är borta finns ännu spår efter epoken som varade i över 50 år från 1892 till 1960. Fysiska spår består dels av lämningar efter nyttjande av vattenkraft och andra strukturer, som vägar och dels av bevarade byggnader som uppfördes av bruket. Glasbrukets tid i Flerhopp hänger även samman med det moderna samhällets framväxt under 1900-talet.

Landskapet och odlingslandskapet

Naturen och landskapet har varit förutsättningen för de verksamheter som bedrivits i Flerohopp, framför allt vattenkraften och skogen. Båda är än idag synnerligen närvarande i miljön. Det finns flera sjöar och vattendrag i området som använts för att ta upp järnmalm. Till exempel Stensjön och Smedjevik. Till Kvarnegården hör ett till stora delar bevarat traditionellt småländskt odlingslandskap med olika typiska delar som stenmurar, stenrösen, handgrävda diken, åkermark som brukats i flera hundra år och ängsmark. Det äldre vägnätet, som haft stor betydelse historiskt, finns kvar. En av dessa vägar är den som går till Brånahults järnvägsstation. Eftersom bruket inte hade egen järnväg var det denna 6 km långa väg som fungerade som Flerohopps station från 1874.

låsen

Iåsen (4) som börjar strax norr om Flerohopp och sträcker sig i sydostlig riktning ner till Ruskemåla-Persmåla i söder är exempel på både naturens förutsättningar och på en mycket gammal vägsträckning. Det finns belägg för att vägen fanns, som en ridstig, på 1680-talet, men troligen har den nyttjats som transportled mycket längre än så. Åsen har en kulturhistorisk dimension då dess historia är sammanlänkad med Flerohopps järnbruk, eftersom den användes för transport av järn mellan Flerohopp och Kalmar[1]. Hela Iåsen är 16 kilometer lång, och är en biås till Nybroåsen. Den gamla vägen löper på eller vid sidan av åsen. Vandringsleden Dackeleden följer åsens sträckning sydöst om Flerohopp ca 7,5 km ända ned till Brantås.

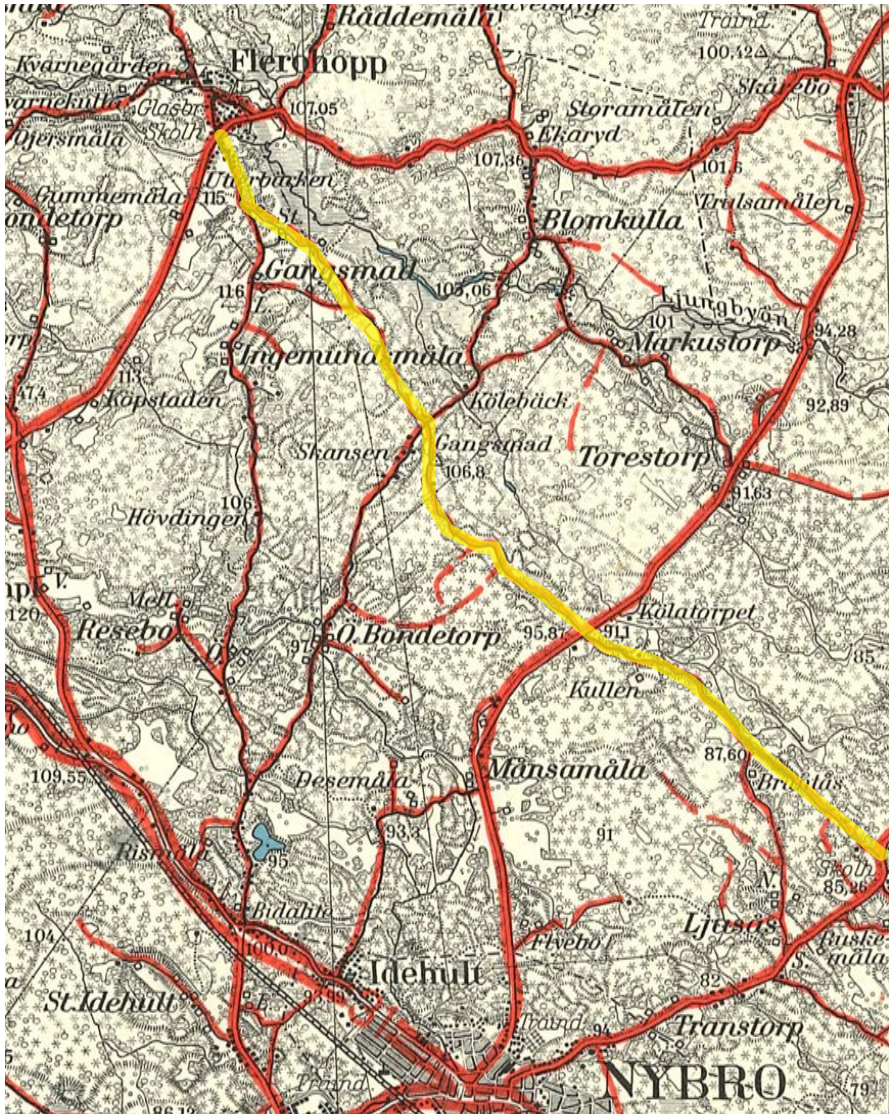

Vägsträckan som kallas Iåsavägen är gulmarkerad. Karta från 1874.

1 Vägen ska ha rustats upp i samband med att järnbruket anlades på 1720-talet. Förutom till järntransporter användes den säkert till vedforor och andra transporter.



Kärnområde

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet

Kärnområdet Flerohopp präglas av vattendraget Ljungbyån och spår efter olika verksamheter som bedrivits tack vare dess vattenkraft under mer än 300 år. Bevarade dammar, handgrävda stensatta kanaler från 1700-talet, verksintag och stenvalvsbroar visar på verksamheterna som funnits. De strukturer som hör till kraftförsörjningen har gamla anor och har idag höga kulturhistoriska värden.

Järnbrukets disponentvilla, en herrgårdsmiljö med tillhörande jordbruksbyggnader, samt flera arbetarbostäder från både järnbrukets och glasbrukets epok har kulturhistoriska värden, liksom den bevarade kvarnmiljön i Kvarnekulla. Flerohopp har också ett kulturhistoriskt värde i Glasrikets historia som ett exempel på en av de orter som utvecklades från järnbruk via en rad andra industrier till glasbruksort.



Bondens landskap



Skog



Järn



Möten



Vatten

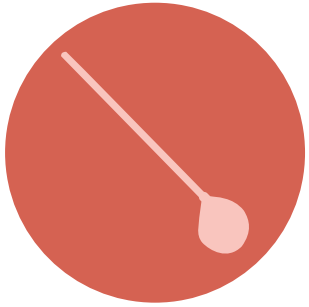

Glas

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.

I Flygsfors finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna bondens landskap, skog och vatten, järn, glas och möten.


Kvarnekulla
Flerohopp
Skola
Kvarnegården
Dackeleden
Fäbromaden
N
Numrering av objekt
Kärnområde
Vandringsled
Värdefulla vägar och vägmiljöer
Riksintresse naturvård
Fornminne

1. Kvarnekulla kvarn
2. gamla kvarnläget, Rås kvarn
3. Utterbäcken
4. låsavägen
5. Ljungbyån
6. stensatt verksutlopp
7. stenvalvsbro
8. mjölnarbostad
9. träindustri
11. loge
12. Norra kanalen
13. stenvalvsbro
14. stenvalvsbro
15. Södra kanalen
16. Övre dammen
17. Nedre dammen
18. kraftstation
19. Herrgården
20. Arken
21. Rullan
22. kanal
23. stenmur/körramp
24. Krångels stuga
25. plats för tidigare järnbruk, smedja o masugn
26. tidigare glashyttans läge
27. lämning glassliperi
28. glasbruksmagain/mängkammare
29. arbetarbostäder, glasbruksepoken
30. fd arbetarbostad (glasbruket)
31. fd arbetarbostad/chaufförsbostad (glasbruket)
31. fd arbetarbostad/chaufförsbostad (glasbruket)
32. mangårdsbyggnad jordbruket
33. träindustri
34. Folkets Hus
35. gamla Konsum
36. gamla skolan
37. båtsmanstorp
38. fd telefonväxel, bageri, café
39. dammbyggnad
40. Hålldammen
41. husgrunder
42. kraftstation

Kvarnekulla kvarnmiljö





Kvarnekulla kvarn med mjölnarbostaden i bakgrunden och verkskanalens utlopp med stenskodda kanter i förgrunden. Under husets grund syns ett valvslaget valv där vattnet från vattenhjulet kom ut. Kvarnkammare/mjölnarstuga är hopbyggd med Kvarnekulla kvarn.

Kvarnekulla kvarn (1) är en välbevarad och karaktäristisk kvarnmiljö från slutet av 1800-talet. Namnet Kvarnekulla visar att det har funnits en kvarn på denna plats mycket tidigare än så. Kvarnbyggnaden är en mycket välbevarad timrad byggnad med tegeltak och dekorerade fönsterfoder. Den är speciell dels för att den har en kvarnkammare/mjölnarstuga hopbyggd med kvarnen och dels för att den har bevarad komplett kvarnutrustning. Under huset finns ett bevarat stenvalv där vattnet passerade efter att det runnit igenom vattenhjulet. Kvarnen är också tidstypisk på så sätt att vattenhjulet i trä ersattes med turbin i början av 1900-talet. Till miljön hör också en friliggande mjölnarbostad (8) från 1940-talet och möjligen en grund efter en äldre såg (10).

Dammbyggnaden är central i miljön (39). Den är skodd med sten på nedströmssidan, gjuten på sidan mot vattenmagasinet. I miljön är det vällagda verksutloppet (6) med stensatta väggar särskilt spektakulärt. Här leddes vattnet ut efter att ha runnit genom vattenhjulet, som fanns inne i kvarnens bottenvåning. Ett valv i natursten finns ännu kvar under byggnaden. Den höga stensatta armen som separerar verksutloppet från det övriga mer fritt rinnande vattnet (utskovet) leder fram till en stenvalvsbro (7) med tre valv. Bron och den slingrande smala vägen är viktiga delar av kulturmiljön.



Själva dammbyggnaden, eller dammvallen, har gjuten kant mot vattenmagasinet till vänster i bild och stenskodd vägg nedströms.





Den med sten skodda kanalarmen leder ända fram till stenvalvsbron som finns precis öster om Kvarnekulla kvarn. I bakgrunden syns herrgårdens ekonomibyggnader.



Mjölnarbostaden.



Den med sten skodda kanalarmen leder ända fram till stenvalvsbron. I bakgrunden syns herrgårdens ekonomibyggnader.





Hålldammen (40) samlar upp vattnet innan det leds vidare via en kanal till Flerohopps övre damm. Överskottsvatten rinner över kanten ner till södra kanalen.

Söder om kvarnen ligger en före detta träförädlingsindustri (9), med tillhörande maskinhus för en generator. Här fanns en dieselmotor som användes som reservkraft då vattentillgången var låg. Sydväst om kvarnen finns också en lämning efter en liten bondsåg (10). Öster om kvarnmiljön ligger den herrgårdsmiljö (19) som ursprungligen tillhörde järnbruket, men med tiden kom att kallas Kvarngården.



Mitt emot kvarnen finns bevarade byggnader som tidigare inrymde snickeri (Flerohopps träförädling 1952-1995).

Odlingslandskapet vid Kvarnekulla

I kvarnmiljöns närhet finns en loge (11) samt ett antal grunder efter tidigare bebyggelse (41), som inte är dokumenterade. Söder om kvarnmiljön finns ett bevarat och underhållet odlingslandskap i form av öppna åkrar, ängar, äldre brukningsvägar, stenmurar, odlingsrösen, handgrävda diken och andra delar av ett traditionellt odlingslandskap.



I odlingslandskapet söder om Kvarnekulla gård finns betade ängar, åkrar, stenmurar.



På Kvarnekullas marker finns ett odlingslandskap, med bland annat brukade åkrar och stora stenrösen på toppen av en höjd.

Järnbruksmiljön

Även om masugnen (25) och alla verksbyggnader från järnbruksepoken idag är borta finns ännu många spår efter denna epok, som varade i över 150 år, från 1720-talet till 1870-talet. Spåren består dels av strukturer med vattenkraftens vägar och dammar, dels av en del bevarade arbetarbostäder och järnbrukets disponentvilla med tillhörande jordbruksbyggnader.

Till de bevarade mer ålderdomliga delarna av vattenvägarna i centrala Flerohopp hör den handgrävda och stensatta Norra kanalen (12), två stenvalvsbroar 13, 14), Södra kanalen (15) och två dammar (16, 17). Mellan järnbruksområdet och Kvarnekulla finns också en hålldamm (40) och en grävd kanal (22) från hålldammen, som leder vattnet upp till den övre dammen (16). Från den övre (16) och den nedre dammen (17) leds vattnet via verksutlopp till norra kanalen (fungerar nu som utskov) och till en modern kraftstation (18). Norra kanalen är grävd och byggd på 1720-talet och har stensatta kanter. Kanalen finns kvar tack vare att den fungerade som kanal även under glasbrukets period, då den ledde vatten från nedre dammen till glasbrukets sliperi (27). I den Södra kanalen finns flera äldre stensatta kanter samt även gjutna konstruktioner och anläggningar utan klar funktion. Dessa är troligen äldre än 1850, varför de bör betraktas som fornlämning. Norr om den Övre dammen finns en hög stenmur (23) utmed vägen. Detta ska enligt uppgift ha fungerat som ramp vid transport av lass med tung myr-, sjö- eller järnmalm till området.



En karta från 1772 visar det viktiga vattendraget och hur vattnet leddes i kanaler till de olika verk och vattenhjul som drev verksamheterna.



Den norra kanalen grävdes ur och stensattes på 1720-talet. Den har sedan använts till andra verksamheter. Bland annat leddes vatten till glasbrukets sliperi denna väg.



Söder om platsen där masugnen låg finns en stensatt kant, av okänd funktion. Möjligen är det lämningar efter en badstuga.



Här i södra kanalen finns också en annan lämning, uppbyggd av sten med oklar tidigare funktion. Det kan möjligen vara spår efter en damm eller en bro.

De byggnader som finns kvar som kan förknippas med järnbruksepoken är den stora röda byggnaden vid Övre dammen som blev kallad Arken (20) eftersom den ligger så nära vattnet. Dess stomme i bottenvåningen är från 1700-talet. Sedan dess har huset både byggts på, vridits och flyttats några meter, för att ge plats åt en utvidgning av den övre dammen. Trots de olika förändringarna har huset en karaktär av äldre hus. Arken har fungerat både som bostadshus och brukskontor[2]. Även bostadshuset som kallades Rullan (21) har varit arbetarbostad. Det har karaktär av kasern med flera lägenheter. Disponentvillan (19) från järnbruksepoken kallas Herrgården. Den var bostad åt järnbrukets ägare och finns bevarad mitt i Flerohopp. Den är ganska välbevarad i sin stil från 1821 och har flera kulturhistoriskt intressanta byggnader på gården, bland annat ett spannmålsmagasin, en stor ladugård med vällingklocka på taket, brygghus och andra ekonomibyggnader. I magasinet finns en bevarad bod som under en period fungerade som handelsbod, med källare för kylvaror. I denna miljö finns också en mangårdsbyggnad för jordbruket (32) som hör till gården.

Andra byggnader på järnbruksområdet är en modern kraftstation (18), som ligger på samma plats där det ursprungligen legat stångjärnssmedja (på 1700-talet) och sågverk (början av 1900-talet) samt den så kallade ”Krångels stuga” (24), som enligt uppgift kan vara byggd av det flyttade brännvinsbränneriet.



Byggnaden Arken (20).



”Herrgården” (19) som finns mitt i Flerohopp. Framför löper en av de gamla grävda kanalerna som leder vatten från ån till den övre dammen i Flerohopp.

2 En period fanns en brukshandel i ett av rummen i byggnaden.

Glasbruksmiljön

Även om glashytta, sliperi, disponentvilla och andra verksbyggnader är borta finns ännu spår efter glasbruksepoken. I centrala Flerohopp finns gjutna kanter i verkskanalen, en fysisk lämning efter glasbrukets sliperi (27), och möjligen även efter degelkammaren (”Pottkammaren”) som låg i sliperiets källare. På platsen där hyttan (26) stod finns inga lämningar ovan mark. En bevarad degelkross, en rmdriven kollergång som användes för att krossa gamla deglar, har ställts upp som ett minne efter glasbruksepoken. Intill platsen finns också den enda bevarade byggnaden med koppling till glasproduktionen. Ett välbevarat magasin/Mängkammare (28), i tegel, från cirka 1950. I magasinet förvarades ingredienser som sand, soda och arsenik som behövdes för tillverkning av glasmassa. I källaren förvarades gastuber.



Degelkrossen står på glasbruksområdet under ett nybyggt skyddstak. I bakgrunden syns magasinsbyggnaden från cirka 1950. Degelkrossen har senare flyttats närmare magasinet.

REMDRIFT
En metod som överför kraft från en central kraftkälla (till exempel vattenkraft, ångmaskin eller elektrisk motor) till ett runt hjul via remmar som gör att hjulet snurrar och driver.

KOLLERGÅNG
En äldre typ av kross, där två stora stenar står på högkant. Stenarna drivs runt i ett kar och krossar i detta fall lera från gamla brända deglar.

DEGLAR
Stora kärl av lera som används att smälta glasmassan i glasbruk.

MÄNGKAMMARE
I mängkammaren blandades ingredienser till det som kallades ”mäng”, som smältes till glasmassa i glashyttan.

Gatan öster om glasbruksområdets magasin heter Hyttmästarevägen och har en tydlig koppling till glasbrukets epok. Här ligger två större faluröda arbetarbostäder (29) i trä med flera lägenheter. Glasbrukets historia hänger också nära samman med järnbruket och Kvarnegården. Några av de gamla arbetarbostäderna från järnbrukets tid övertogs av glasbruket och man nyttjade vattenfallen till sliperi, kraftstation med mera. Även de tidigare järnbrukens hus, som bostäderna Rullan (21) och Arken (20), men även Herrgården (19) användes under glasbrukets tid. Ett litet rött hus närmast kvarnen var också arbetarbostad (30) för glasarbetare, liksom ett rött hus (31) närmast Rullan. I detta bodde brukets chaufför. Även miljön vid Utterbäcken (3) hör till glasbrukets historia eftersom dess kraftstation låg här.



Arbetarbostaden Rullan (21) samt en annan arbetarbostad (31) från glasbrukets tid.



Två stora arbetarbostäder, som i glasbrukssammanhang kan kallas kaserner. Gatunamnet Hyttmästarevägen har också koppling till glasbruket.



Söder om Kvarnekulla kvarn finns ett bevarat bostadshus med tillhörande uthus. Det har använts som arbetarbostad, sannolikt till jordbruket eller kvarnen, men framför allt för glasarbetare.

Utterbäcken

Utterbäckens damm utgörs av en tydlig gjuten dammvall och ett stort vattenmagasin. Den gjutna turbinsumpen vid verksintaget leder till den lilla kraftstationen (3). En annan åfåra intill är torrlagd. Utskovet rinner ut vid dammluckor i dammens norra del, och ut i en separat åfåra, som ansluter till huvudfåran längre ner. De två fårorna ligger med en skogsbevuxen ö emellan. Utterbäckens damm representerar en yngre dammiljö från 1900-talets början, med äldre anor.

Byggnader som finns vid Utterbäckens vattenfall är en liten kraftstationsbyggnad (42) i gammal stil, med faluröd träpanel och en industrimiljö som hört till en träindustri (33). Flera murade, ljusa putsade byggnader med låga takfall och många fönster och delar av sågverket, i två våningar. Området är en typisk småskalig industrimiljö med byggnader liggande runt en gårdsplan.





Även vid Utterbäcken finns ett vattenfall som tidigt nyttjats. Först användes det att driva kvarn. 1918 byggde glasbruket en kraftstation här och i början på 1950-talet byggdes den snickerifabrik varas byggnader ännu finns kvar.



Utmed gamla vägen genom Flerohopp ligger ett båtsmanstorp (37). Detta kan vara ortens äldsta byggnad. Det har kvar formen och storleken av en äldre ryggåsstuga, men har förändrats med nyare fönster, dörr av 1930-talstyp och pågjuten grund.



Historik

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Kvarnekulla kvarn

Det finns uppgifter om att ”Lasse i Quarnekulla” år 1533 skulle erlägga skatt till Gustav Vasa. En karta från 1823 visar en kvarn samt en såg (på norra sidan om vattendraget). Kvarnen tycks dock 1823 ha legat aningen nedströms nuvarande kvarn och sågen norr om vattenmagasinet. Efter 1834 finns endast anställda vid bruket registrerade som mjölnare.

Kvarnekulla kvarn byggdes troligen i nuvarande form kring 1886, eftersom detta årtal står inristat i stenfoten. Enligt uppgifter i boken Svenska kvarnar uppfördes kvarnen i tre våningar. Troligen togs kvarnhjulet bort då och ersattes av en vattenturbin. Ytterligare två par kvarnstenar sattes också in. Möjligen kan man se en koppling till att kvarnen byggdes större precis efter att järnbruket lagts ner kring 1880. Från 1916 eller 1919 installerades även ett elverk i kvarnen. En liten elektricitetsförening bildades och man sålde kraft till flera hus i Flerohopp. Kvarnen arrenderades av Johan Andersson med familj 1933–1941. Anläggningen sysselsatte då två man. 1933 byggdes ett maskinhus för en dieseldriven generator för att klara elförsörjningen vid lågt vattenstånd. Ett exempel på att Kvarnekullas historia är sammanvävd med järnbrukets och glasbruket är att vattenfallet på 1940-talet kallades Sliperifallet. Detta antyder att glasbruket hade ett tillfälligt sliperi här.

1952 startade Fridholm och Eriksson Flerohopps Träförädling AB i maskinhuset. Kvarnen byggdes om ytterligare en gång 1934 och nytt kvarnverk installerades 1937. Jöns Eriksson var mjölnare och ägare av kvarnen 1941–1974. Det fristående bostadshuset (mjölnarbostaden) på andra sidan dammen uppfördes av honom 1945. Sydsvenska kraftnät AB köpte elnätet 1941. Jöns barn ärvde kvarnen och drev den vidare. Kvarnverksamheten upphörde 1974. Kvarnen såldes 1983 till Ove Torwaldsson, nuvarande ägarens farfar. Dammen ska enligt uppgifter i länsstyrelsens damminventering ha byggts om 1980–81.

Järnbruksepoken

Flerohopps järnbruk lokaliserades till Rås kvarn (2) då det startade 1724, delvis tack vare tillgången på vattenkraft. Det berättas att bakgrunden var att länsman Jonas Ericsson samlat in uppgifter om att det fanns järnförekomst i området. Det skulle finnas ”sjö- och myrmalm i stor myckenhet”. De tre herrarna Fleetwood, Rothlib och Hoppenstedt beslutade starta ett järnbruk med nytt namn bildat av deras begynnelsebokstäver. Nya kanaler grävdes för att leda om vattnet efter de nya behoven och en masugn med vattendriven hammare anlades. Det är troligen också redan då som man också samlar upp vattnet i en hålldamm mellan Kvarnekulla och bruksområdet, för att kunna leda om vattnet till bruksområdets övre damm och därmed få säkrare vattenflöde till de olika verken.

1782 såldes bruket till Jean A Grill, direktör vid Ostindiska kompaniet. Kvarn och såg flyttades då från Rås till Kvarnekulla. Bruksdammen vid järnbruket fördjupades och dämmet höjdes så mycket som det gick för kontorsbyggnaden. Den gamla dammen till Rås kvarn revs för att ge ett bättre flöde till smedjorna och ett brännvinsbränneri startades. 1811 blev fru Lovisa Hildebrand ägare till bruket. Masugnen revs men bruksdriften fortsatte i någon mån med hjälp av inköpt tackjärn. Bruket drev förutom jordbruk och Kvarnekulla kvarn också två sågar och ett brännvinsbränneri. En del av arbetarnas löner betalades ut i brännvin. 1865 byggdes det gamla bränneriet om till stärkelsefabrik och två benstampar byggdes. Det sägs att järnbruket aldrig blev riktigt lönsamt, att man drogs med otur, hade återkommande problem med att få bönderna att leverera kol samt dyra kostnader och allt lägre priser på järn.
Bruksdöden drog över landet. 1879 upphörde tillverkningen av järn definitivt här. 1880 såldes hela fastigheten till garverifabrikör Magnus August Bolander från Nybro. Han lät bygga om delar av järnbrukets lokaler till bobinfabrik. Stångjärnshammaren fick lämna plats för en ramsåg.

På 1960-talet byggde Nybro kommun ett minikraftverk (18) vid den gamla sågplatsen. I samband med det byggdes hålldammen (40) om, så att den fick gjutna kanter (dammvall). Vid höga vattenflöden fungerar den som översilningsdamm, där vattnet kan rinna över betongkanten och ansluta till samma utloppsfåra som nedströms kraftstationen.

Glasbruksepoken



Baserad på text av Görel Eriksson.

När järnframställningen gick dåligt och produktionen lades ner helt år 1879 provade ägarna nya verksamheter som kunde nyttja vattenkraften. Bränneriet byggdes om till stärkelsefabrik. Ett hus med benstampar ersatte en gammal såg. År 1880 såldes Flerohopps bruk till garverifabrikör Magnus August Bolander från Nybro, men han dog. Det var hans änka Augusta Bolander, som tillsammans med sina söner, sommaren 1891 bestämde att de skulle bygga ett glasbruk i Flerohopp. I september satte bygget igång. Den 5 maj 1892 startade arbetet inne i hyttan. Till glasbrukets nya sliperi som uppfördes mitt inne i Flerohopp användes den gamla norra kanalen som verksintag, men utbyggt och moderniserat. Det som tillverkades var belysningsglas, lampglas, oljehus, kupor, sprängglas och pressglas. Den största kunden efter starten var AB Arvid Böhlmarks Lampfabrik i Stockholm, som bland annat exporterade Flerohopps glasbruks produkter till Norge.

Under åren 1897–1901 inköpte glasbrukets ägare Johan Alfred Jonsson en del gårdar runt omkring bruket och byggde en villa till sig och sin familj, en disponentvilla. Under den här tiden byggdes även en del arbetarbostäder till glasbruksarbetarna. Byggnaderna fick namn, som Tallbacken, Solbacken, Mästarbyggningen och Rullan.

I början eldades glasugnarna med ved, som togs ur brukets egna skogar. Veden kördes direkt till bruksbacken. Bruket hade även sågar där plank och brädor sågades. Eftersom mycket av det som tillverkades under den första tiden exporterades till Norge, blev det ett avbräck vid unionsupplösningen 1905, innan nya marknader hittades. Brånahults järnvägsstation användes för transport av råvaror och glas.

Johan Alfred Jonsson avled 1904 sonen Sture Jonsson tog över efter fadern och drev glasbruket till 1908. Bruket övertogs av ett bolag med Emil Sterner som ledare och de installerade en Ifögn 1909. Även denna eldades med ved, men konstruktionen var mycket mer effektiv. Vedens kvalitet kunde vara sämre och veden behövde inte vara lika torr som till de gamla ugnarna. Från och med 1913 var Emil Sterner ensam ägare till bruket som då drevs endast under sommaren. På vintern högg glasarbetarna ved i brukets skogar. Året 1917–1918 låg arbetet nere i elva månader på grund av strejk. Under åren 1918–1920 arrenderades bruket av ”Johansson på Hjärtsjö (glasbruk)”. Då tillverkades flaskor på bruket. Enligt uppgift var det också nu som kraftstationen byggdes.

Mellan åren 1921 – 1933 arrenderades bruket av Eskil af Ekenstam, som även drev Gadderås glasbruk. Under denna tiden tillverkades glödlampskolvar, men det tillverkades också en del fin slipad kristall. Det var en del konflikter på arbetsfronten under dessa år. Till exempel låg arbetet nere under hela 1923. Först den 13 april 1924 återupptogs arbetet, då även en del glasarbetare från ett glasbruk, som Ekenstam hade i Stockholm och lagt ner, flyttade till Flerohopp. Tyvärr klarade inte Ekenstam att driva både Flerohopp och Gadderås glasbruk utan Flerohopps glasbruk gick i konkurs 1933. De från Stockholm inflyttade glasarbetarna påverkade dialekten i samhället.

1934 övertogs driften av glasbruket av Håkan Sterner, son till Emil Sterner, och hans syskon. Under den här tiden tillverkades det lampkolvar (glödlampor) som exporterades till England, termosglas, ampuller till syrabehållare och tidvis hushållsglas. Under början av 1950-talet experimenterades det en del med värmehärdigt glas, så kallat hårdglas. Det var tänkt att bli framtiden för bruket, men på grund av problem med smältningen och för dyra produktionskostnader blev det inget av de planerna. Dessutom började maskinell framställning av lampkolvar att konkurrera. Produktionen gick ner och i slutet av februari 1960 lades Flerohopps Glasbruk ner. Glasbruksbyggnaderna ägdes då utav Kährs och användes sporadiskt till lager. Hyttan revs 1979, sliperiet revs och disponentvillan revs på 1980-talet. Med det var bruksepoken i Flerohopp över.

Utterbäcken

På denna plats (3) fanns tidigt en kvarn, en av ortens tre kvarnställen. Fallhöjden är fyra meter. Kvarnen ska ha lagts ner kring 1925. År 1918 ska enligt uppgift glasbruket också ha uppfört ett litet kraftverk här. År 1952 såldes Utterbäcken till bröderna Sigurd och Börje Holmberg, som startade Bröderna Holmbergs träindustri och sågverk. Kraft såldes också till andra industrier.

Livet på bruksorten

Vattendraget och vägnätet har i alla tider dragit till sig människor. Hit har traktens bönder kört säd för malning i en av kvarnarna, under flera hundra år. Utmed den gamla vägen mitt i Flerohopp ligger än idag ett båtsmanstorp (37), som skulle kunna vara ortens äldsta byggnad. Vattenkraften och de olika företag och arbetstillfällen som bildats under årens lopp bidrog till att Flerohopp fick fler invånare och orten växte till en tätort. Flerohopp fick också skola, redan på 1880-talet. Denna byggnad finns inte kvar, däremot ett skolhus (36) från 1930-talet och flera affärer. I ett rum i ett bostadshus inrättades också en telefonväxel.



Skolhuset (36) från 1930-talet.

Liksom majoriteten av glasbruksorterna i Glasriket fanns ingen kyrka på bruksorten. När Flemmingelands kapell planerades på 1920-talet och byggdes 1933 valdes en plats på landet som låg mitt emellan glasbruksorterna Orrefors, Flygsfors och Flerohopp. Platsen valdes för att glasbruksarbetarna som bodde i området skulle kunna besöka kapellet, i stället för Madesjö kyrka som låg mycket längre bort.

De som var anställda på de olika företagen kunde få bostad som del av lönen. Efter hand byggde fler och fler egna bostäder. Detta blev vanligare i slutet av 1800-talet och under 1900-talets början. Ofta köpte de en tomt, som styckades av från jordbruksfastigheten. På dessa ganska små tomter byggde ortens nya invånare egna bostadshus, ”lägenhetsbebyggelse”, det vi idag kallar villor. I flera av villorna inrättade ägaren någon verksamhet, som café, bageri, affär eller telefonstation. Under 1900-talets gång tillkom också Folkets Hus (34) och Konsum (35), båda typiska för glasbruksorter och typiska för det tidiga 1900-talets svenska samhällsutveckling.

Det var också vanligt att idrottsföreningar startade i småsamhällen under det tidiga 1900-talet. I alla glasbruksorter startades en lokal idrottsförening. Här i Flerohopp startade FGoIF på 1920-talet. I föreningen fanns olika sporter och aktiviteter. Man boxades, spelade bandy på maden, hade damgymnastik i Folkets hus, åkte skidor (bland annat bruksstafett mellan Flerohopp, Flygsfors, Orrefors, Målerås och Gullaskruv), orienterade och spelade bordtennis, men fotbollen var den dominerande sporten. En åker bakom sågen i Kvarnekulla ska ha fungerat som den första fotbollsplanen. Där ska första officiella matchen ha spelats mot en annan glasbruksort, Gullaskruv, år 1929. Den andra fotbollsplanen låg inne i skogen på arrenderad mark nedanför ”Fäbron”. År 1949 fick föreningen tillstånd att anlägga en ny idrottsplats. Marken skänktes av disponent Håkan Sterner, dåvarande ägare av Flerohopps Glasbruk. Föreningen hade då ett 75-tal medlemmar. En majoritet av medlemmarna hjälpte själva till med röjning, stenbrytning, stenplockning med mera. Sammanlagt lades 3 250 ideella arbetstimmar ner för att få till denna nya gemensamma mötesplats. På den tiden engagerad sig hela samhället. Invigningen skedde den 5 september 1953.

Vid 1900-talets mitt blomstrade Flerohopp. Den nya skolan invigdes 1952.



Flerohopp i framtiden

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

Nybro kommun vill att kommunens kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas så att kommande generationer kan ta del av dem. Under rubriken "bevara" anges vad vi är skyldiga att ta hänsyn till enligt lag. Under rubriken "utveckla" finns tips om hur viktiga kulturmiljöer kan utvecklas och förvaltas så att deras värden finns kvar för eftervärlden. Tipsen kan rikta sig till Länsstyrelsen, kommunen och/eller till dig som privatperson.

Läs mer tips om hur du kan vara med och utveckla kulturmiljöer under "Generella råd" i Kulturmiljöprogrammets inledningskapitel.

Bevara

I området finns kulturlämning nr 195 i fornminnesregistret för Madesjö socken. Ett område med dammar och kanaler som har samband med Flerohopps järnbruk (1725-1879). Vid eventuella mark- och vatteningrepp skall Länsstyrelsen kontaktas.

I Flerohopp finns byggnader vars kulturvärden skyddas extra genom bestämmelser i plan. För mer information - kontakta Nybro kommun.

Kvarnekulla gård (1), herrgården (19) och glasbruksmagasinet (28) ska betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §.

Utveckla

Regelbunden skötsel och öppethållande av odlingslandskap och vägmiljöer är avgörande för tillgänglighet, upplevelser och kulturhistoriska värden i byn.

På arbetarbostäder från både järnbrukets och glasbrukets tid bör äldre detaljer som ursprungliga entréer, fönster och (flera) ytterdörrar behållas för att bibehålla byggnadernas karaktär. Tillbyggnader kan i princip ske, men ska anpassas till ursprunglig byggnadskropp vad gäller placering och skala.

De vattenanknutna miljöerna har särskilt höga kulturhistoriska värden. Äldre lämningar, strukturer och kanaler bör behållas och underhållas. Vattenmiljöerna bör regelbundet ses över, röjas och vårdas så att de kan upplevas och förstås.

Kvarnekulla kvarnmiljö, med den bevarade kvarnutrustningen är en viktig pedagogisk miljö.

Jordbrukets byggnader och herrgårdsanläggningen är en viktig del av denna miljö och bör bevaras och underhållas.

Referenser

Muntliga

Linde Eriksson, Flerohopp.
Peter Eriksson, Flerohopp
Jesper, Thomas och Monica Haraldsson

Läs mer/referenser

Det var en gång ett brukssamhälle: Flerohopps glasbruk 1892–1960, I glasriket - människan, miljön, framtiden, ett studieprojekt inom ABF och Svenska fabriksarbetareförbundet i Kalmar och Kronobergs län, 1981.

Flerohopps-krönikan: Bengt Bolander berättar om Flerohopp från 1725 - brukssamhällets historia från 1725 till nutid, 1988.

Flerohopps glasbruk 1892–1942 (Hofrén & Sterner 1942).

Madesjö sockens historia I, 1961.

Järnbruket Flerohopp 1725–1897, särtryck, 1938.

Flerohopp - Kulturmiljöenheten projekt INVÄVA (Inventering och värdering av vattendragens kulturmiljöer), Länsstyrelsen i Kalmar län, (Susann Johannisson), 2015.

Flerohopps bruk - Vi i Flerohopp, 1947.

Fleohopps bygdekvarn, Helena och Stefan Thorvaldsson, artikel i Hembygdskrönika ((Madesjö-Kristvalla-Örsjö hembygdsförening), 2003.

Hembygdskrönika, år: 1999, 2016, 2018, 2001, 2011.

Flerohopps skola, June Abelsson, Hembygdskrönika, Madesjö hembygdsförening, 2004.

Vandring i Glasbruksbygder, Madesjö-Nybro Sparbank 100 år, 1970.

Dansbanor i Nybro 1890–1990: dansbanor och festplatser i Nybro kommun 1900–1950, 1995.

Industriarvsprojektet, Nybro kommuns industriarv, Lotta Lamke, rapport, Kalmar läns museum, nov 2007.

Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden, del III, Kalmar län, Sigurd Erixon (red),1958.

Nedläggning - vad händer det lilla samhället när den stora arbetsplatsen försvinner- en undersökning av glasbrukssamhället Flerohopp, Jönsson, Ingemar Pettersson, Anders, Lunds universitet, 1973 (småtryck, Nybrosamlingen, Nybro bibliotek, utlånas ej).

Iåsavägen, Rune Karlsson, 1997 (Nybrosamlingen, Nybro bibliotek, utlånas ej).

Det medeltida Sverige; Band 4 SMÅLAND 1: Möre:
Norra och Södra Möre, Olle Ferm och Thor Rahmqvist, Riksantikvarieämbetet, 1987.

Natur i Östra Småland, Markus Forslund (red), Länsstyrelsen i Kalmar, 1997.

Vägen som kulturarv - värdefulla vägar och vägmiljöer i Kalmar län, Christina Almqvist, Per Lindegård, Länsstyrelsen Kalmar län och Vägverket, 1999.

Kulturminnesvård i Nybro kommun, Nybro kommun 1988.

Övriga referenser

Skylttexter i Flerohopp: http://www.flerocatt.se/FlerohoppsHistoria/glasbruk.htm. Text Görel Eriksson.
Nybrokunskap: www.nybrokunskap.se
Fornminneskartan: www.raa.se/fornsok
Historiska kartor: www.lantmateriet.se, historiska kartor